

197 . Sântimbru | Județ: Alba | Punct: Biserica Reformată | Anul: 2004

Anul: 2004

Cod RAN: 7393.01

Perioade: Evul Mediu, Perioada modernă

Epoci: Epoca medievală timpurie, Evul Mediu, Perioada modernă

Categorii sit: Religios, ritual și funerar

Autori: Călin Anghel, Marius Mihai Ciută

Instituții: Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia, Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia

Raport

Localitatea Sântimbru se află în centrul județului Alba, la 12 km spre NE de municipiul Alba Iulia și 100 km spre S de Cluj-Napoca, fiind centrul administrativ al comunei cu același nume. Biserica Reformată din Sântimbru este amplasată în centrul localității, lângă Biserica Ortodoxă la cca. 60 m spre nord-estul acesteia). Monumentul se află amplasat pe malul drept al Mureșului, pe cea de a doua terasă a acestuia (fragment de terasă, frunte a terasei), având o poziție dominantă cu expunere sud-estică, ce-i oferă o largă vizibilitate asupra culoarului depresionar.

Cercetarea arheologică a acestui obiectiv a făcut parte, și în acest an, din grantul cu tema "Biserica medievală din Sântimbru. Studiu istoric, de artă și problematica conservării" și a fost realizată cu sprijinul logistic și material al Univ. Alba Iulia și al MEC. Campania anului 20041, desfășurată între 28 iunie-7 iulie, a avut ca obiective principale cercetarea, prin intermediul unităților de control și informare stratigrafică, a arealului învecinat laturii sudice (portalul romanic – contrafortul C2) a navei bisericii și a îmbinării navei cu altarul gotic de pe latura nordică, în vederea surprinderii nivelurilor de fundare și, pe cât posibil, a unor situații stratigrafice nederanjate, care să ofere indicii despre fazele de construcție, respectiv reparații, parcurse de monument.

În urma unei prealabile documentări bibliografice și la fața locului - legată de rezultatele etapelor anterioare ale cercetării2 - s-au deschis două casete-suprafețe:

- S. IV/2004, cu dimensiunile de (4 x 3 m), suprafață executată în zona portalului romanic de pe peretele sudic al navei, în dreptul contrafortului al doilea (C.2) pe care l-a suprapus pe jumătate, în scopul surprinderii planimetrice a succesiunii depunerilor;

- S. V/2004 cu dimensiunile de (3 x 2 m), suprafață executată în zona de îmbinare, pe latura nordică, între nava și altarul bisericii. Aceste casete au avut ca scop surprinderea raporturilor și relațiilor dintre diferite sectoare ale monumentului, în scopul stabilirii cronologiei relative a fazelor de construcție.

Secțiunile IV și V nu au avut, ca urmare a dimensiunilor lor, posibilitatea surprinderii unei succesiuni stratigrafice, ele nedepășind, în plan perpendicular, groapa de realizare a centurii de manșonare a fundațiilor. În secțiunea V a fost surprins zidul vestic al sacristiei.

Suita stratigrafică debutează pe întreaga suprafață a secțiunilor prin stratul de pământ nisipos negricios și care reprezintă solul vegetal. În S IV, încă de la primul nivel de săpare (-0,1 -0,3 m), a apărut și prima lentilă de mortar amestecat cu fragmente de țigle, olane, cărămizi etc. Dealtfel, nivelurile următoare de săpare, au relevat straturi și lentile succesive, conținând materiale de construcție și provenind de la frecvențele restaurări și reconstruiri pe care le-a suferit monumentul în ultimele două secole. Aceste lucrări au deranjat profund straturile și nivelurile arheologice anterioare, până la aproximativ -0,5 -0,6 m (pe alocuri chiar către -0,8 -0,9 m).

Centura de beton ce manșonează fundațiile bisericii, lată de 0,4-0,5 m, a fost surprinsă în toate secțiunile deschise, la diferite adâncimi - de la -0,3 m în SIV, la -0,45 -0,6 m în SV - și coboară în final până la

adâncimile de -1,5 -1,75 m. Groapa realizată pentru construirea centurii s-a caracterizat printr-o culoare închisă, distinctă, pigmentată puternic cu mortar și cărămizi, și a distrus toate nivelurile și straturile anterioare, adâncindu-se în sterilul arheologic galben loessoid cu cel puțin 0,5 de m. Pe fundul gropii s-a surprins o peliculă consistentă de ciment amestecat cu alte materiale de construcție.

Diferențele de adâncime la care a fost surprinsă au ca explicație atât diferența de nivel, de peste 0,3 m pe care o are nivelul de călcare actual, mai ridicat pe latura de N, unde terenul este mai bine consolidat, fără tendințe de alunecare, spre deosebire de latura de S, unde terenul antrenat de atracția gravitațională și de apele meteorice, are tendința să "alunece". Diferența de adâncime la care se profilează centura mai este explicabilă și printr-o situație surprinsă în SV, respectiv în care diferența de adâncime dintre centura executată pe ductul fundației navei, romanice, se află la doar -0,2 m față de nivelul actual de călcare, în vreme ce adâncimea la care se profilează pe ductul altarului gotic este de -0,6 m. Prin urmare, o diferență de cca. 0,4-0,5 m, explicabilă prin faptul că centura de manșonare - ce are aceeași înălțime, cca. 1 m - a avut ca scop depășirea în adâncime a fundațiilor existente, iar cele ale altarului sunt cu aproximativ 0,4 m mai adânci decât cele ale navei. Betonul care compune centura se prezintă într-o stare foarte bună, lipsind cu desăvârșire orice fisuri sau crăpături care să ateste procese de degradare, dovedind o compoziție echilibrată și un aport optim de ciment. Pentru consolidarea terenului din imediata apropiere a centurii pe întreaga circumferință a bisericii, s-a depus în jurul acesteia un strat masiv de pământ, amestecat cu lut, care a fost intens bătătorit. Groapa de dezvelire a zidului necesară pentru cofrare și manșonare, a fost realizată pe distanțe de aproximativ 1,6-2,5 m de la peretele bisericii, de regulă în trepte, având o adâncime ce depășește, pe alocuri, -2,3 -2,4 m, adâncindu-se în sterilul arheologic cu aproape -0,5 m. Pe fundul gropii s-a surprins, în repetate rânduri, o peliculă consistentă de ciment, amestecată cu alte materiale de construcție. Peste această groapă se regăsește un nivel masiv de construcție, rezultat al ultimei reparații, contemporane, a bisericii. Pe baza observațiilor stratigrafice se poate conchide că aceste lucrări au avut loc destul de recent, probabil că la începutul secolului XX. Prezența acestei manșonări masive nu este singulară la lăcașurile de cult din Transilvania. Cazuri similare sunt cunoscute la Catedrala Romano-Catolică din Alba Iulia (restaurată în jurul anului 1900 de arhitectul Istvan Möller³), bisericile românești din Densuș⁴, Almașu Mare⁵ etc.

Situația stratigrafică relevată în cele cinci secțiuni de control și informare stratigrafică executate în cele trei campanii (2002-2004) de la Sântimbru-"Biserica Reformată", dovedește faptul că pe ariile exterioare navei și corului bisericii straturile arheologice sunt puternic deranjate de amenajări recente (sec. XIX-XX), surprinderea unei situații stratigrafice clare, nedisturbate, care să prezerve etapele realizării/modificării monumentului fiind astfel imposibilă. Cu ocazia aceasta s-au realizat măsurătorile asupra zidurilor sacristiei, aflate sub nivelul de călcare actual dar vizibile prin observarea indicilor revelatori sciografici și vegetali. S-a constatat faptul că lungimea sacristiei (zidul de N al ei) a fost de 6 m, practic pe întreaga lungime a peretelui drept al altarului, în vreme ce pereții perpendiculari s-au dovedit a fi avut aproximativ 3,5 m.

Odată cu surprinderea sterilului arheologic loessoid de culoare galbenă, la adâncimea de aproximativ -1,4 -1,5 m, s-au profilat (conturat) patru gropi. Cea mai recentă (G1), de formă dreptunghiulară, s-a dovedit a fi asociată mormântului 2, fiind relativ recentă, realizată probabil cu puțin timp înaintea manșonării. Cea de a doua (G2), de dimensiuni mai mari și formă neregulată, a fost tăiată de prima groapă. S-a caracterizat prin prezența materialelor de construcții, motiv pentru care nu excludem apartenența ei la o groapă mai veche, ocazionată de unele reparații din sec. XIX sau mai timpurii. Groapa 1 a tăiat și un alt complex adâncit, aparținând mormântului 3, din care a rămas doar extremitatea sa estică. În fine, sub nivelul inferior al centurii, în sterilul galben, s-a profilat groapa 4, de mici dimensiuni, care nu a prezentat nici un inventar, nefiind exclusă golirea ei la momentul construirii centurii.

În campania anului 2004 a fost surprinse două morminte:

M.37 = M.2/20046 – în zona vestică a secțiunii-casetă SIV, orientat E-V (extremitatea vestică a mormântului intrând sub profil), aflat la o distanță de doar 1,5 m de fundația navei. Nu a putut fi identificată adâncimea de la care se profilat aceasta deoarece partea superioară a gropii a fost distrusă de groapa centurii de manșonare. Sicriul din lemn s-a păstrat în bune condiții, fiind recuperate chiar elemente ornamentale din bronz de pe capacul acestuia precum și o parte din șuruburile metalice. Dimensiunile sicriului, apropierea de zidul bisericii, bogăția sicriului, indică un mormânt ce aparține, probabil, unui personaj cu rang în ierarhia

bisericească (preot ?), înmormântat cu puțin timp înainte de realizarea centurii de mașonare. Starea foarte bună de conservare a lemnului sicriului a determinat nederanjarea conținutului interior. Dată: sec. XIX, probabil cea de a doua jumătate a acestuia.

M.38 = M.3/2004 - în zona estică a secțiunii casetă S.IV, din acest mormânt au fost surprinse doar picioarele defunctului (tibiile și peroneul și, parțial, femurul drept), partea de mijloc și superioară a scheletului fiind distruse de M.2/2004). Lipsește sicriul și orice inventar. Prin poziția sa, el dovedește certa anterioritate față de M.2/2004. Dată: epoca modernă (?).

În cadrul campaniei 2004, în S.IV, în pământul scos din groapa de realizare a centurii de mașonare, a fost descoperită o monedă de argint, de mici dimensiuni. În urma identificărilor realizate⁷, s-a dovedit a fi vorba de un denar unguresc, bătut în vremea lui Maximilian al II-lea, la Körmös Banya (Kremnica) în anul 1577. Pe avers se află un blazon iar pe revers apare Fecioara Maria cu Pruncul, încadrată de inițialele atelierului monetar⁸.

Biserica reformată de la Sântimbru este un monument ale cărui origini trebuie căutate în evul mediu timpuriu, care a suferit numeroase intervenții, adaosuri și modificări, încă din epoca imediat următoare construcției, precum și ample lucrări de restaurare și consolidare în epocile modernă și contemporană, fapt relevat de studiul de parament a monumentului și confirmat, din păcate într-o mică măsură, de cercetarea arheologică. Situația stratigrafică relevată în cele cinci secțiuni de control și informare stratigrafică executate până la ora actuală dovedește faptul că pe ariile exterioare navei și corului straturile sunt puternic deranjate de amenajări recente (sec. XIX–XX), iar surprinderea unei situații stratigrafice concrete în ceea ce privește etapele realizării fundației monumentului este aproape imposibilă.

Cercetarea arheologică a monumentului Biserica Reformată de la Sântimbru - ca parte integrantă a temei de grant amintite - s-a încheiat⁹, urmând a fi continuată în alte campanii, ocazionate de alte proiecte (granturi) și/sau planuri de cercetare. În această eventualitate, recomandăm abordarea, cu precădere, a spațiilor interioare ale bisericii, cele care, cel mai probabil, au păstrat situațiile stratigrafice și contextuale nederanjate.

Note

-

7. Îi mulțumim pe această cale d-nei Angela Mureșan de la MNUAI pentru amabilitatea cu care ne-a sprijinit în acest demers.

8. Unger E. Magyar Éremhatározó Ujlap. I (1526-1657), Budapesta, 1958. Conform acestuia piesa are ca nr. de catalog 99 (Ungaria, Dinar, 1577, Maximilian II, K. B., U I, nr. cat. 99).

9. La momentul conceperii acestui raport, volumul ocazionat de sfârșitul demersurilor grantului de cercetare, ce conține rezultatele complete ale celor trei ani de săpături arheologice (2002-2004), a văzut lumina tiparului (decembrie 2004) în editura Aeternitas, a Univ. Alba Iulia.

Informații suplimentare online

[Raportul 3222 din cronica.cimec.ro](http://cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](http://mapserver.cimec.ro)